

FRAM-TIDIGT!

Paneldebatt om den svenska tidig musik-scenen

Enligt statistik för år 2015 spelar konsertinstitutionerna i Sverige mindre tidig musik än de gör i Storbritannien, Tyskland, Frankrike, Spanien, Nederländerna, Schweiz, Österrike, USA eller Kanada. Bara 6% av repertoaren på de svenska konsert- och operahusen består av musik från medeltid, renässans eller barock. För att få igång en diskussion om tidig musik-scenen i Sverige arrangerade Tidig Musik den 28 mars i år en öppen paneldebatt med representanter för det svenska musiklivet. Tre centrala frågor stod på agendan, se ruta nedan.

Text: Hillevi Hogman

Foto: Birgitta Wennerström

Den 28 mars samlades tidig musik-intresserade debattörer och publik i ett konferensrum i Gamla stan för en paneldebatt om tidig musik-scenen i Sverige. Syftet var att, med utgångspunkt från dagens situation där den tidiga musikens utrymme är mycket begränsat, finna vägar att öka kunskapen och medvetenheten om den tidiga musiken och dess värden för att ge den en större plats på den svenska musik-scenen.

Debattens moderator Peter Pontvik inledde:

– Tidig musik är ett ofantligt vitt begrepp, ett sentida men numera traditionellt begrepp som sammanfattar ett drygt tusenårigt arv från medeltid, renässans och barock, mellan år 500 och 1750, ungefär. Nära knuten till sin samtida konst, litteratur, dans och arkitektur, bär den tidiga musiken på folkliga, höviska och religiösa traditioner och har sina rötter i en mängd platser, tider och möten mellan människor och kultu-

Peter Pontvik

Agenda

1. Hur står sig Sveriges tidig musik-liv i ett internationellt sammanhang och hur speglas tidig musik-scenen i nationell media?
2. Där det börjar: den tidiga musikens utrymme i utbildningen på alla nivåer i Sverige
3. En fast scen och ett nationellt centrum för tidig musik och historisk dans i Sverige

I panelen

Sofie Almroth, sångerska och

programledare i Sveriges Radio P2

Dan Laurin, blockflöjtist med internationell konsertverksamhet och professor vid Kungl. Musikhögskolan

Niclas Malmberg, ledamot i Kulturutskottet och kulturpolitisk talesperson för Miljöpartiet

Cajsa Trepte, cembalist och pedagog

Erik Wallrup, musikkritiker, tf forskningssekreterare vid Kungl. Musikaliska akademien

Peter Pontvik, moderator; musikproducent och

konstnärlig chef för Stockholm Early Music Festival

rer, vilket ger den tidiga musiken oändlig kulturell, stilistisk och känslomässig rikedom. Med en ökande nyfikenhet kring uppförandep Praxis hos musiklivet i stort, framträder begreppet tidig musik också alltmer som ett förhållningssätt som inte är begränsat till repertoar från en viss tidsepok.

Och då kan vi undra hur den tidiga musiken står sig idag i Sverige nationellt och internationellt och hur den återspeglas i media. Var finns den svenska tidiga musikscenen idag representerad på nationell nivå och hur mycket utrymme får den i tv, radio, press, sociala medier?

Sofie Almroth berättade att man på P2 har i uppdrag att spegla konsertscenen i Sverige och delvis utomlands genom den europeiska radiounionen EBU (European Broadcasting Union). Den tidiga musiken är en del av uppdraget och finns representerad genom att man sänder konserter från Sverige.

– Det finns ett ganska brett utbud med musik från den senare barocken, medan utbudet av den riktigt tidiga musiken är mindre. På radion talar vi om att med ett större utbud skulle vi kunna sända mer. Ju fler konserter desto mer har vi att välja från.

På European Day of Early Music 21 mars direktsände P2 i samarbete med EBU flera konserter, bland annat från England och Sverige, vilket gav den svenska tidiga musiken ett tillfälle att uppmärksammas i olika länder.

Peter Pontvik: – Hur ser då den svenska representativiteten inom tidig musik ut i ett internationellt sammanhang?

Dan Laurin: – Vi har väldigt många skickliga musiker men

Paneldebatten ägde rum på Hotel Victory i Gamla Stan i Stockholm

Dan Laurin

de är till stor del verksamma utomlands. De studerar och får sina examina där och sen blir de kvar.

Dan Laurin påpekade att det finns två kompletta barockorkestrar i södra Sverige men de hörs sällan i övriga landet. Det är möjligt att genomföra projekt med hjälp av ekonomiskt bidrag från till exempel Musikverket, Kulturrådet eller Konstnärskommittén, men det är inte alltid bidragen kommer medan projekten är aktuella. Ett annat problem är att gagenivåerna är så låga när det gäller tidig musik.

– Man måste spela väldigt mycket för ganska lite pengar och då är man beroende av att det finns många speltillfällen. Och det har vi inte.

I Sverige har inte den tidiga musiken en plats i utbudet på samma sätt som övrig klassisk musik.

– På 70-talet fanns det förståelse för att musik har klingat med olika estetiska förtecken under alla de tusen år som vi har haft noterad musik. Men den kunskapen har på något sätt försvunnit.

Arkiven öppnas

Trots att publikintresset för tidig musik har vuxit de senaste tio, femton åren, är den inte förankrad i det kulturpolitiska systemet. Enligt Niclas Malmberg är orsaken en stor kunskapsbrist inte bara inom kulturpolitiken utan generellt i Sverige om hela det konstmusikaliska området. Många förknippar konstmusik enbart med klassisk musik, kanske romantisk musik. Tidig musik har man väldigt liten kunskap om.

– De internationella jämförelser som görs visar tydligt att utbudet av tidig musik i Sverige är långt mycket mindre än i de flesta andra europeiska länder, så det finns en klar potential för den tidiga musiken att få en mer framträdande plats.

Niclas Malmberg lyfte fram *Dübensamlingen* i Universitetsbiblioteket i Uppsala. Samlingen innehåller vokal- och instrumentalmusik från 1600- och tidigt 1700-tal. En stor del av noterna är nu skannade och tillgängliga i den öppna *Düben-databasen* och kan börja omsättas i klingande musik.

”De här fina instrumenten som finns på museerna, hur gör man när man spelar på dem? Folk började läsa källor, titta på originalpartitur och ville försöka förstå hur musiken var tänkt från början. Det ändrade allt.”

Dan Laurin

Peter Pontik: – Är vi för historielösa i Sverige, saknar vi en känslomässig anknytning till den tidiga musiken och därför inte värderar den på samma sätt som annan klassisk musik?

Niclas Malmberg: – Ja, absolut.

Kungl. Musikaliska Akademien driver, tillsammans med Scenkonstmuseet, Svensk Musik och Sveriges Radio, projektet *Levande musiker*, som syftar till att tillgängliggöra äldre svensk musik, både notutgåvor och biografiska artiklar. Erik Wallrup medverkar som textredaktör och berättade att intresset är stort, det kan vara 600–700 nedladdningar av enskilda verk och verken dyker upp i konsertprogram.

– Det finns en nyfikenhet hos musiker att hitta en annan repertoar än den invanda.

Unesco definierade 2003 ett immateriellt kulturarv där musik, traditioner och seder ingår.

Peter Pontik: – Kan man skriva in i ett regleringsbrev att kulturarv också omfattar musik?

Niclas Malmberg: – Ja, det måste vara fullt möjligt. Vi diskuterar just nu kulturarvsfrågor utifrån en proposition och det handlar mycket om fysiska föremål, men musik och klingande material måste ju också få en plats i kulturarvsinstitutionerna.

Intresserad publik

Ett tiotal nya tidig musik-festivaler visar också att intresset för tidig musik ökar och det finns både hos konsertpublik och orkestermusiker. Göteborg Symfoniorkester har bildat GSO Barock och Kungl. Filharmonikerna i Stockholm har bildat Orfeus Barockensemble. Båda barockorkestrarna har vuxit ur orkestermusikernas intresse och nyfikenhet på annan musik än den gängse orkestermusiken.

Dan Laurin påminde om att det var just musikernas nyfikenhet som under 40- och 50-talet startade den stora tidig musikrörelsen.

– De här fina instrumenten som finns på museerna, hur gör man när man spelar på dem? Folk började läsa källor, titta på originalpartitur och försöka förstå hur musiken var tänkt från början. Det ändrade allt.

I kyrkorna framförs en hel del tidig musik, främst från barocken. De stora, årligen återkommande verken kring bland annat jul och påsk är en arbetsmarknad för frilansande främst orkestermusiker och sångare. Det finns mycket mer musik som nu inte når publiken och många instrumentalister på andra instrument får arbetstillfällen om repertoaren breddas.

Framförandena av de stora oratorierna och passionerna speglas sällan i medierna och enligt Sofie Almroth är en av orsakerna att de ofta återkommer likadant varje år. De som är lite annorlunda har media större anledning att uppmärksamma.

– Det finns ett intresse, en stor del av vår publik i P2 älskar

Cajsja Trepte

den tidiga musiken, de hör av sig till oss hela tiden, de är otroligt aktiva som fanskara.

Erik Wallrup menar att de för lyssnarna, kyrkobesökarna, viktiga konserterna runt de stora helgerna inte bara är konserter, de är det moderna sättet att få ta del av det religiösa. Det är också ett försvar för att man gör *Messias* gång på gång, som en del av det religiösa livet.

Tidig musik i skolan

Om vi vill ha en publik åt den tidiga musiken om 10–20 år måste vi tänka på vad våra barn och barnbarn får för input. Frågan är om begreppet tidig musik finns i grundskolan, i kulturskolan, för mindre barn.

Cajsja Trepte menar att många pedagoger har specialistkompetensen tidig musik och att deras elever får ta del av den musiken.

– Om man är cellolärare och även barockcellist är det ju vanligt att man visar eleverna sitt vackra instrument, spelar för dem och visar den klangvärlden. Men sen är det långt till att eleverna börjar spela de instrumenten. Ett annat exempel är en kulturskola som har köpt in några traversflöjter, för att man har en pedagog som hanterar det instrumentet.

Ansvaret att väcka intresse och nyfikenhet hos barn för den tidiga musiken ligger nu på enskilda, tidig musik-intresserade pedagoger, det saknas en organiserad form att sprida den musiken på skolnivå i hela Sverige.

För en ung, begåvad, talangfull instrumentalist eller sångare som har upptäckt det vackra och det fina med tidig musik kan det också vara svårt att hitta en väg att fördjupa sig. I Stockholm till exempel finns skolorna Lilla Akademien, Södra Latin och Adolf Fredrik, men de och Kungl. Musikhögskolan har inte de täta förbindelser som skulle underlätta studiegången.

I Sveriges högre musikutbildning är det bara Kungl. Musikhögskolan i Stockholm som erbjuder fördjupning inom tidig musik, men den utbildningen finns under institutionen Klassisk musik och alla som vill hittar inte dit.

Sofie Almroth

Niclas Malmberg

Erik Wallrup

Engelskt exempel

Sofie Almroth berättade att på det konservatorium i London där hon studerade hade man noga planerat hur mycket studenterna skulle gå in på de olika epokerna och dess olika former av tolkningar.

– Som sångare passar man ju för olika epokers musicerande och då fick man också specialisera sig inom dem. Och där fanns det möjligheter för unga sångare att arbeta ganska mycket.

Hon ansåg också att om man under sin studietid får träffa och jobba med sådana förebilder som de riktigt stora barock-interpreterna, om man verkligen förstår vad tidig musik handlar om, kan det ha betydelse för att just de personer som passar som utövare av tidig musik också väljer den genren.

Dan Laurin: – I England tar man nu rejält betalt av alla som studerar där, det rör sig om 9000 pund/år. De med osäkra karriärstegar vågar inte ta den risken. Efter 5–6 år börjar man sitt liv med en enorm studieskuld plus att man har bött i en av världens dyraste städer. Detta formar musiklivet. Det blir mainstream, det blir orkester, det blir de gängse stilarterna som finns representerade.

Musiken viktig i italienska grundskolor

Erik Wallrup jämförde musikundervisningen i grundskolan i Italien och Sverige.

– I grundskolan i Italien lär man sig noter när man kommer till mellanstadiet och man har undervisning i musikens alla epoker, inte bara i konstmusiken, i den klassiska musiken och i de övriga genrerna, dvs jazz, världsmusik och andra kulturers musik. De har en komplett utbildning som sätter igång i mellanstadiet. Och hur ser det ut i Sverige? Man lär sig inte noter, utgångspunkten är att man spelar på de villkor som gäller för skolbarnen. I Italien utgår man från musicerandet, man ser till att alla musicerar, det finns också populärmusikdelen men framför allt så bildar man barnen. En förändring av musikundervisningen skulle vara extremt värdefull för den tidiga musiken och för konstmusiken överlag. Och framför allt också för barnen själva.

Sofie Almroth berättade om en undersökning som *Ungdomsbarometern* gjorde 2004 bland ungdomar 15–19 år gamla:

– Den handlade om vad de helst skulle vilja göra på fritiden,

”I grundskolan i Italien lär man sig noter när man kommer till mellanstadiet och man har undervisning i musikens alla epoker.”

Erik Wallrup

vad de helst skulle vilja besöka. Bland topp fem fanns då Kungl. Operan, Dramaten och Folkoperan. Men publiksiffrorna visar ju inte att det är den åldersgruppen de har, att de unga verkligen går dit. Jag tror att det beror på att man måste utsättas för någonting tidigt för att faktiskt känna sig välkommen i den världen.

Politiska beslut behövs

Niclas Malmberg kommenterade musikundervisningen i gymnasieskolan, grundskolan och musik- och kulturskolan:

– Det viktigaste är att få tillbaka musikundervisningen som obligatorisk på alla program på gymnasieskolorna. Gymnasieutredningen föreslår att så ska göras och nu hoppas jag att vi kan få en politisk majoritet för ett återinförande av de estetiska ämnena i gymnasiet.

Han höll med om att musikundervisningen i Sverige följer efterfrågan:

– I nästan all musikundervisning i skolan utgår man från den musik som barnen redan är bekant med och som de tycker om. Det måste man komplettera med att låta alla barn och ungdomar få höra annan musik också. Musik som man aldrig får höra kommer man aldrig att vilja höra mer av. Här måste tidig musik precis som en del andra musikstilar in. Det handlar om att skriva om läroplaner.

För musik- och kulturskolorna, som är den frivilliga verksamheten, finns den nya kulturskoleutredningen:

– Den föreslår att vi ska stärka resurserna från statligt håll till landets musik- och kulturskolor. Det är oerhört viktigt att det finns ekonomiska möjligheter att bygga ut musik- och kulturskolan, men också där måste man arbeta med efterfrågan på bredden av instrument. Vi ser att det intresse som finns nu

mest är piano och gitarr, instrument som eleverna känner till från början. Om de aldrig får veta vilka andra instrument som finns så kommer de inte att efterfråga de instrumenten. Så här måste man vara aktiv, inte minst från länsmusikens sida, att komma ut på skolor, ge konserter och visa instrument och på det sättet rekrytera nya elever in i musik- och kulturskolan.

Klassisk musik för förskolebarn

Från publiken berättades om uppsatsen *Operation Opera*, en studie där man presenterade klassisk musik för förskolebarn. Barnen hade ju inga förutfattade meningar utan var nyfikna och ville se mer och man fick mycket positiv feedback från lärarna. Och barn som var lite oroliga blev lugnare. En fördel var också att man nådde barn och föräldrar från alla samhällsklasser och många olika länder.

– Vill man bygga upp någonting från början måste man börja så tidigt som möjligt och försöka ha kontakt med förskolorna.

Berättaren kommenterade också förskolepersonalens musikutbildning, att det finns länder där all förskolepersonal har musikutbildning och att det finns förskolor i Sverige som har anställt musiklärare.

Sofie Almroth: – Det finns ju en P2-kanal som sänder folk- och världsmusik dygnet runt och det finns förskolor som använder den musiken som en del av sin vardag, till exempel vid vilostunder. Det skapar mycket diskussioner om andra kulturer och om historia och kan vara ett naturligt sätt få med musiken i allting.

Niclas Malmberg berättade att *Skapande skola*, som har till syfte att barnen ska få möta professionell konst och professionella konstnärer, nu är riktad även till förskolan, efter att tidigare bara varit ämnad för grundskolan. Kulturrådet avgör vad för skolans *Skapande skola*-resurser ska gå, var behoven är störst.

”I nästan all musikundervisning i skolan utgår man från den musik som barnen redan är bekant med och som de tycker om. Det måste man komplettera med att låta alla barn och ungdomar få höra annan musik också. Musik som man aldrig får höra kommer man aldrig att vilja höra mer av. Här måste tidig musik precis som en del andra musikstilar in.”

Niclas Malmberg

Peter Pontvik berättade att man i Portugal driver projektet *Orelbudo*, ”med stora öron”, där lärarna i vanliga skolor via internet får tillgång till 90 sekunders musik, mycket tidig musik däribland, som de kan spela för barnen innan de börjar sin undervisning på morgonen. Här ingår också flera förslag på hur man kan förankra dagens kompositör eller musikstycke i andra ämnen. Det har använts i Portugal i olika skolor med mycket stor framgång. Nu håller man på att göra en engelsk version, så det skulle kunna införas i flera länder.

Medierna och skolan är vägarna till att öka medvetenheten bland yngre om att tidig musik finns:

Barnradion kan ha med flera musikstilar än de man har nu och utbildningsradion kan sätta in tidig musik i en verksamhet som går ut till skolorna. Kulturhistoria, där den tidiga musiken ju ingår, behöver läras ut redan i grundskolan.

”Det finns en nyfikenhet hos musiker att hitta en annan repertoar än den invanda.”

Erik Wallrup

Från vänster:
Sofie Almroth,
Niclas Malmberg
och Erik Wallrup

Dan Laurin och Cajsa Trepte

Peter Pontvik

”Det borde finnas en plattform, kanske nationellt, där vi som undervisar kan samlas. Man kan ordna läger och centrala elevkonserter. Vi pedagoger behöver kunna utbyta erfarenheter, det finns väldigt många frågor.”

Cajsa Trepte

Cajsa Trepte: – Det borde finnas en plattform, kanske nationellt, där vi som undervisar kan samlas. Man kan ordna läger och centrala elevkonserter. Vi pedagoger behöver kunna utbyta erfarenheter, det finns väldigt många frågor. Ska vi spela i 415, ska vi spela i 440, ska vi spela i första hand på våra moderna instrument eller ska eleverna få träffa de här barockinstrumenten.

Peter Pontvik: – Det finns riksförbund för de flesta genrer och musikarter i Sverige och de är också sammanlänkade i Mais, Musikarrangörer i samverkan, men vi saknar en plattform för tidig musik på riksnivå.

Fast scen för tidig musik och historisk dans

I Sverige saknas också en fysisk plats, ett nationellt centrum, en scen för tidig musik och historisk dans, som fungerar för både kammarmusik och barockopera och är tillgänglig året om.

Peter Pontvik citerade Kulturdepartementets utredning *I samspel med musiklivet – En ny nationell plattform för musiken*, SOU 2010:12, sid 24: ”Den tidiga musiken saknar institutionell bas i Sverige” och fortsatte:

– Statens kulturråd har förklarat att evenemang som festivaler, Stockholm Early Music Festival (SEMF) till exempel, täcker upp en sådan roll och därmed är av nationellt intresse. I England, i Tyskland, i Frankrike, i Holland finns nationella centrum, nationella scener för den tidiga musiken och anslagen till dem uppgår till det tiodubbla jämfört med vad den tidiga musiken får i Sverige. Jag går till operan om jag vill lyssna på en opera, jag går till Fasching om jag föredrar jazz. Vart ska jag gå året runt om jag vill lyssna på tidig musik? Vilken scen?

Niclas Malmberg: – Tyvärr är det ju precis som du citerade från Kulturdepartementet, det finns ingen sådan scen idag och tyvärr finns inte heller det politiska trycket än i frågan. Jag vill att vi får en lösning och vi fortsätter arbeta med det politiskt, men resurserna finns inte än. Men nya tankar kan man ju kanske bolla in i frågan.

Sofie Almroth menade att det finns starka fördelar för det fria musiklivet att ha en fast scen dit man kan relatera den tidiga musiken.

– Jag tror att det finns ett publikunderlag. Jag märker av det via radion. Vårt svenska tidig musikutbud som P2 sänder utomlands efterfrågas mest av alla olika genrer som vi skickar ut till EBU från P2:s sida till radiounionen. Jag tycker att SEMF också har visat att det finns ett internationellt intresse för svensk tidig musik. Jag tror också att publikunderlaget bara skulle öka om man hade en fast punkt att gå till året runt. Det räcker inte att man kan gå någon gång om året på någon konsert, man behöver få ha en kontinuitet, skapa sig en rutin.

Sofie Almroth menade också att en fast scen skulle kunna påverka möjligheterna att behålla de svenska, ofta väldigt duktiga musiker och sångare närmare, de som nu åker utomlands och besöker oss istället. De skulle också kunna stimulera fler att bli intresserade.

En fast scen för tidig musik skulle också ha positiva effekter på musikundervisningen, om man tänker interagerande, och som inspirationskälla.

Cajsa Trepte: – Om det finns en plats att gå till är det ju väldigt lätt att få med sig till exempel en stor skara elever.

Dan Laurin: – Jag tror att det är avgörande för väldigt många människor som kanske tänker på att ha ett liv som musiker, sångare. Att få vara med om en operaföreställning, att se hur det funkar. Att om jag får möjlighet att studera det här, är det det här livet som väntar. Att ha den levande modellen. Det är ovärderligt.

Tänkbara lokaler

När diskussionen kom in på tänkbara lokaler, föreslog alla att den bör finnas i Stockholm. Det första förslaget var Stockholms alla första konserthus, Musikaliska, placerat i stadens centrum

och med en konsertsal med utmärkt akustik. Ett problem är att huset är i privat ägo och har vinstkrav.

Två andra förslag på lokaler kom från publiken:

– Om det går att få en ny diskussion om att bygga ett nytt operahus så går det ju att använda det gamla operahuset.

– På 60–70-talet skulle alla skolbarn i Stockholm gå till dåvarande Musikmuseet, nu Scenkonstmuseet. Där ordnades skolkonserter med tidig musik och barnen fick se de fysiska instrumenten som fanns där. Väldigt mycket om tidig musik handlar också om forskning och traditionellt sett har man ju forskning på ett museum. En scen är intressant, den är som en knutpunkt.

Frågan om en fast scen för tidig musik och dans behöver komma upp på den politiska dagordningen och den måste prioriteras i budgetsammanhang.

Niclas Malmberg menade att det är mycket enklare att få den politiska processen i mål om man kan konkretisera vad det faktiskt handlar om. En tydligt utpekad scen som man kan se framför sig så att man vet vad resurserna i så fall ska gå till. Han gav rådet att hitta ett alternativ som alla kan stå bakom, presentera det och definiera vilken ekonomi det handlar om. Samverkan på olika nivåer är positivt så att inte hela finansieringen handlar om ett statligt stöd.

– Något intressant som händer framöver är förslaget att få in Stockholm i kultursamverkansmodellen 2019. Det kan öppna nya möjligheter, då blir regionala kulturnämnden i Stockholms läns landsting också en part.

Det sista inslaget i debatten var en fråga från publiken, om en bestämd plats, ett hus, är ett behov som vuxit ur en verksamhet, eller om det skulle bli platsen, huset, först och sedan verksamhet.

Peter Pontvik menade att verksamheten finns och växer, så att nästa steg är verkligen att hitta en gemensam plats.

”Jag tror att det finns ett publikunderlag, det märker jag av via radion. Vårt svenska tidig musik-utbud som P2 sänder utomlands efterfrågas mest av alla olika genrer som vi skickar ut till EBU. ... Jag tror att publikunderlaget bara skulle öka om man hade en fast punkt att gå till året runt.”

Sofie Almroth

Sofie Almroth: – Det finns ju krafter som skapar tidig musik i Sverige och det finns publik som vill uppleva tidig musik. Det är viktigt att det blir ett tydligt centrum, att det är hit man går för att få reda på hur man upplever tidig musik. Att det är en tydlig profil för publiken och för musikerna.

Peter Pontvik: – Det är avgörande just från en publiks synvinkel att hitta till en plats, att man kan förlita sig på att det man vill ha finns där. Och apropå vår tidigare diskussion om undervisning, på den platsen skulle skolklasser kunna hämta inspiration och dit kan man också knyta framstående svenska och utländska pedagoger.

Därmed var debattiden slut, Peter Pontvik tackade alla deltagare och uttryckte förhoppningen att det här debatten blir starten för något nytt och intressant för den svenska tidig musik-scenen.

Hela panelen samlad: Från vänster Dan Laurin, Cajsa Trepte, Peter Pontvik, Sofie Almroth, Niclas Malmberg och Erik Wallrup